

Spolupráca mimovládnych organizácií v environmentálnej výchove

O. Makýš: Cooperation of NGOs in Environmental Education. Život. Prostr., Vol. 30, No. 3, 134–136, 1996.

Non governmental organizations play more and more important role in each society. The basis of environmental education in NGOs was created several decades ago by activities of Slovak Union of Nature and Landscape Conservators (SZOPK) and Strom života. Besides them a lot of new initiatives raised up in the years after the political change, which work mostly on regional, but also on national level. From the most successful projects "Air pollution project Europe", "The river watch", publications and visual aids for environmental education, summer camps, weekend activities in the field, building up a network of specialized NGO field centers for environmental education, trainings for teachers, activists and others are specifically named, or partly described. A special attention is given to international cooperation, especially in the field of trainings, which help to create an organizational background for NGO environmental education activities. International trainings are not only a matter of western know-how transfer to Slovakia, but also a matter of Slovak experience transfer to Eastern Europe. One of basic principles for future successful development of environmental education in Slovakia is the cooperation of all involved sectors, especially of NGO sector with the government and with enterprises.

Mimovládne organizácie (NGOs) hrajú v demokratickej spoločnosti čoraz dôležitejšiu úlohu. Združujú občanov podľa záujmu a vytvárajú priestor pre ich osobnú iniciatívu, čo často prináša nové progresívne formy práce, upozornenia na problémy i cesty riešenia. NGOs sú postavené na neziskovej a dobrovoľnej báze. V tejto podobe vytvárajú vhodný doplnok štátnym a podnikateľským štruktúram vo viacerých oblastiach.

Začiatky environmentálnej výchovy v záujmových organizáciách na Slovensku spadajú do obdobia pred niekoľkými desaťročiami, avšak jej väčší rozmach začal až v druhej polovici 80. rokov, hlavne zásluhou SZOPK a Stromu života, výrazné rozšírenie nastalo začiatkom 90. rokov. V tomto období sa dostali do popredia najmä dve celoslovenské organizácie – Strom života, ktorý je dnes špecializovaný na environmentálnu výchovu detí a mládeže, a Slovenský zväz ochrany prírody a krajiny. Popri nich však vzniklo aj viacero podobne zameraných miestnych, či medziregionálnych NGOs (napr. nadácia Sosna v Košiciach, nadácia Za Horné Ponitrie v Prievi-

dzi, Humanita a zdravie pre všetkých v Žiline, Zelená alternatíva v Piešťanoch, Schola Ludus v Bratislave, Ekológia a život v Žiline a mnohé ďalšie). Environmentálnej výchove sa čiastočne začali venovať aj niektoré znovuustanovené staršie organizácie, ako napríklad Slovenský skaut.

Počet mimovládnych iniciatív sa dnes rýchlo rozširuje – a možno povedať, že environmentálna výchova sa na Slovensku stala najrozšírenejšou oblasťou práce ochranných NGOs a združuje najviac záujemcov o životné prostredie.

Ak sa na vývoj environmentálnej výchovy pozrieme s určitého nadhľadu, môžeme vybadať nasledujúce, samozrejme značne zjednodušené, trendy vývoja :

– Z tematického hľadiska nastal postupný posun z pôvodnej výchovy ku vzťahu k prírode k širšej *výchove k pochopeniu životného prostredia*. Od počiatkovej orientácie na krásy prírody cez *katastrofický* pohľad zničenia sveta až k programom učiacim hľadať východiská a riešenia problémov.

– Ponuka programov sa vyvíjala od pôvodných víkendových vychádzok a letných táborov v prírode k širšej ponuke činností počas celého roka v škole, mimo školy, v krúžkoch, skupinách, na systematických projektoch, a to nielen podľa záujmu ponúkajúcich (NGOs), ale aj požiadaviek objednávateľov (škôl, učiteľov).

V období po r. 1989 sa u nás začala realizovať väčšina úspešných projektov (vytváranie siete centier environmentálnej výchovy, vydávanie publikácií, výroba pomôcok, celoslovenské systematické projekty). Úspešne sa nadviazala aj spolupráca so zahraničím, ktorá začala prenosom skúseností (hlavne manažérskych) zo západnej Európy a USA (konkrétne napr. školeniami britskej FSC pre pracovníkov v centrách environmentálnej výchovy SZOPK a Stromu života, školeniami inštruktorov a vedúcich projektov). Dnes je to partnerská spolupráca na realizácii projektov (školenia, publikačná činnosť, projekty pre školy – Modré z neba, Živá voda) a začína prechádzať do štádia prenosu našich skúseností do okolitých krajín východnej Európy (napr. Ukrajiny a Bieloruska).

V súčasnosti sa problematike environmentálnej výchovy na Slovensku venuje viacero mimovládnych organizácií a iniciatív, ktoré pracujú hlavne v oblasti mimoškolskej výchovy, avšak v úzkej spolupráci so školami. Hlavnými cieľovými skupinami ich programov sú deti, mládež a učitelia. Projekty sa v súčasnosti realizujú na území všetkých okresov Slovenska a keďže nejestvuje jednotná štatistika, odhadom sa počet ich účastníkov pohybuje vo viacnásobku desaťtisíc.

Mimovládne organizácie v súčasnosti koordinujú viacero zaujímavých projektov:

- **“Modré z neba” a “Živá voda”**

Oba projekty sú spracované na celoročnú realizáciu. Doteraz sa na nich zúčastnilo približne 600 škôl z celého Slovenska, čo predstavuje niekoľko tisíc detí a učiteľov.

Projekt **Modré z neba** chce pútavou formou naučiť deti všimnúť si stav znečisťovania životného prostredia v ich najbližšej lokalite. Skladá sa z dvoch častí: meranie kyslosti dažďov a sledovanie výskytu lišajníkov. Výsledky projektu sa spracúvajú pre celú strednú a severnú Európu.

Projekt **Živá voda** je zameraný na stav vodných tokov v najbližšom okolí školy alebo obce. Jeho cieľom je prieskum stavu vybraného vodného toku vrátane brehových porastov. Deti sa učia vnímať súvislosti znečisťovania so stavom vodných tokov.

- **Pobytové aktivity v prírode**

Sú to pobyty zväčša v období letných prázdnin, počas

víkendov alebo v spolupráci so školami v prírode. Poznáme ich hlavne pod názvami "Tábory Stromu života – TSŽ" alebo "Tábory ochrancov prírody – TOP SZOPK" a iné. Účastníkom sprostredkujú osobný zážitok z prírody, a často tak zásadným spôsobom ovplyvnia ich hodnotovú orientáciu. Každoročne sa napríklad táborov Stromu života zúčastní viac ako 1200 účastníkov. Viaceré tábory majú popri zaujímavom programe pripravené aj manuálne práce na záchranu vzácnych prírodných lokalít alebo kultúrnych pamiatok, ktorých sa takto podarilo ošetriť už niekoľko desiatok.

- **Vydávanie literatúry, audiovizuálnych a iných pomôcok pre EV**

Projekty v tejto oblasti realizuje viacero organizácií, napríklad publikácie "Objavovanie lesa", "Nad vodou, pod vodou" vydal Strom života, "Ekosystémové domino" nadácia Sosna, koprodukčný filmový projekt uskutočnil EV Martin atď.

Medzi nové publikácie, úzko zviazané so školskou výučbou, patria aj štyri diely "Námetov a úloh pre vyučovanie ekológie, prírodopisu a biológie" pre gymnáziá a základné školy od dr. Hudecovej, ktoré vydal Strom života.

Do tejto kategórie možno zaradiť aj vydávanie periodík, ktoré sa úplne alebo čiastočne venujú problematike environmentálnej výchovy, napríklad časopis Sisyfos so slovenskou pobočkou redakcie v Trenčíne, časopis Ekológia a život s redakciou v Žiline a časopis Ekopanorama, ktorý environmentálnej výchove venuje určitú časť svojho rozsahu.

Do kategórie audiovizuálnych pomôcok môžeme zaradiť diafóny, ktoré vyrobilo Ekofoto Stromu života, pomerne rozsiahlu videoponuku amatérskych filmov, často realizovaných priamo v centrách environmentálnej výchovy (napríklad v Manínskej tiesňave), zápožičnú službu videokaziet ponúkanú viacerými strediskami

(napríklad MV SZOPK v Bratislave) a aj najnovší koprodukčný hraný film a projekt Stromu života "Martin", ktorý bol distribuovaný na všetky základné školy na Slovensku.

● **Vytváranie siete centier mimovládnych organizácií špecializovaných na environmentálnu výchovu**

Špecializované centrá postupne budujú hlavne dve najväčšie organizácie – Strom života a SZOPK. Už dnes poskytujú služby na viac ako 10 lokalitách záujemcom z okolitých škôl, resp. celého Slovenska. Niektoré centrá majú aj ubytovaciu kapacitu, a tak môžu ponúknuť aj viacdenné programy. K najznámejším centráom dnes patrí Stredisko environmentálnej výchovy SZOPK Poniklec v Manínskej tiesňave a Centrum environmentálnej výchovy Stromu života v Banskej Štiavnici.

● **Školenia v oblasti environmentálnej výchovy a environmentálnych projektov**

Týmto aktivitám sa venuje veľa organizácií a sú zamerané nielen na učiteľov, ale aj na vedúcich aktivít a projektov environmentálnej výchovy. Z veľkého množstva akcií spomeňme napríklad školenia a semináre pre učiteľov, ktoré organizujú napríklad nadácie Sosna, Humanita a zdravie pre všetkých, ďalej školenia inštruktorov a vedúcich pobytových akcií Stromu života, ktoré sa pre svoju úspešnosť čiastočne rozšírili aj na Ukrajinu a do Bieloruska.

Okrem spomínaných aktivít sa organizuje aj veľké množstvo lokálnych či regionálnych projektov, krúžkov, súťaží a pod., napríklad aktivity ku Dňu Zeme, ekopedagogické plochy pre školy (v Banskej Bystrici, Spišskej Novej Vsi), resp. náučné chodníky (Čierny Balog, Manínska tiesňava), prehliadky filmov s environmentálnou tematikou (Tatranský ekofilm), súťaže pre školy (v Piešťanoch a Trenčíne) a podobne.

K hlavným prínosom činnosti NGOs v environmentálnej výchove patrí značná pružnosť v reagovaní na potreby, atraktivnosť ponúkaných programov a projektov, nižšia nákladovosť, menšia závislosť od štátnych zdrojov, osobný prístup a podobne. Z hľadiska ovplyvnenia detí a mládeže k zodpovednejšiemu správaniu sa k životnému prostrediu je práca týchto organizácií na Slovensku nezastupiteľná.

Napriek tomu, že sa mimovládne organizácie len postupne učia sformulovať svoju ponuku, možno už dnes hovoriť o hlavných oblastiach environmentálnej výchovy, na ktoré sa sústreďujú :

- terénne programy, vychádzky, programy a pobyty pre školy v prírode,
- vychádzky a pobyty v prírode v rámci voľného času, resp. počas prázdnin,

- celoslovenské, resp. regionálne systematické projekty zamerané na aktuálne témy životného prostredia,
  - krátke jednorazové programy, projekty a súťaže,
  - školenia šóriteľov environmentálnej výchovy (inštruktorov, učiteľov), zamerané hlavne na netradičné formy práce,
  - výchovné, resp. učebné pomôcky a literatúra pre potreby environmentálnej výchovy,
  - činnosti spojené s riešením konkrétnych lokálnych problémov životného prostredia, napríklad manuálne práce, monitoring, spracúvanie štúdií a pod.
- Jedným z najdôležitejších predpokladov úspechu environmentálnej výchovy na Slovensku je komunikácia a spolupráca všetkých zainteresovaných, a to nielen medzi NGOs navzájom, ale aj medzi nimi a štátom, resp. samosprávou a podnikateľmi. V súčasnosti nie je na Slovensku funkčná celonárodná komunikačná sieť, ani koordinačný orgán NGOs, zaoberajúci sa environmentálnou výchovou.

Významným krokom vpred v inštitucionálnej oblasti sa stala Komisia pre otázky environmentálnej výchovy, ktorú zriadil minister životného prostredia SR. NGOs majú v rámci nej svoju subkomisiu, ktorá môže posilniť prepojenie a spoluprácu formálneho a neformálneho sektora. V komisii sa pripravuje ďalší koordinovaný postup v oblasti environmentálnej výchovy na Slovensku, do ktorého môžu aj NGOs vniesť svoje skúsenosti a návrhy.

***

Dve dôležité odporúčania, ktoré môžu v budúcnosti podstatne zlepšiť realizáciu environmentálnej výchovy, odzneli aj na národnej konferencii o environmentálnej výchove a vzdelávaní v novembri 1995:

1. Budovať širokú spoluprácu všetkých zainteresovaných na environmentálnej výchove, ktorá prepojí výhody štátneho, podnikateľského a mimovládneho sektora.

Tu je dôležité, aby bola spolupráca založená na základe rovnosti zúčastnených, bez ohľadu na to, či je ich zriaďovateľom niektoré z ministerstiev, nadácia alebo občianske združenie. Dôležitou podmienkou spolupráce je vybudovanie celoslovenskej komunikačnej siete, do ktorej by mali prístup všetci zúčastnení.

2. Zabezpečiť väčšiu inštitucionálnu a finančnú podporu praktickej environmentálnej výchovy v teréne a na školách.

Zvýšenie podpory praktickej environmentálnej výchovy v teréne priamo stimuluje spoluprácu medzi školami a centrami environmentálnej výchovy NGOs tým, že organizáciám umožní rozšíriť ponuku programov a projektov pre školy, ktorým zároveň umožní zúčastňovať sa na nich.